СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том I

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I
ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СЪВРЕМЕННОТО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Проф. д.н Божидар Божинов 9

PREPARING FUTURE PROFESSIONALS IN BUSINESS SCIENCES FOR THE AI ERA: COMPETENCIES AND CURRICULAR CHALLENGES
Prof., Célio Gonçalo Cardoso Marques, PhD, Senior Technician, MSc, Ana Catarina Gomes Almeida 27

INVESTIGATING GRANGER CAUSALITY BETWEEN GDP-RELATED INDICATORS: EVIDENCE FROM BULGARIA AND ROMANIA
Professor, Alexandru-Lucian Manole, PhD., Professor, Cristian-Marian Barbu, PhD. 43

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

АНАЛИЗ НА ЦЕНОВИЯ ТРЕНД НА БЪЛГАРСКИТЕ БОРСОВО ТЪРГУВАНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ДРУЖЕСТВА, СЛЕД COVID И ПРИ ВОЙНАТА В УКРАЙНА
Проф. д-р Стефан Симеонов, Алексей Гудев, докторант 57

LEASING AS STRATEGIC FINANCING TOOL
Prof. Tatjana Spaseska, PhD, Emilija Gjorgjioska, Aneta Risteska-Jankuloska 64

ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ЕНЕРГИЙНАТА БЕДНОСТ И ПРЕХОДА КЪМ НИСКОВЪГЛЕРОДНО ОТОПЛЕНИЕ
Доц. д-р Александрина Александрова 73

РАЗВИТИЕ И ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ НА БАЛКАНИТЕ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Доц. д-р Венцислав Василев 80

ФИНАНСОВ КОНТРОЛИНГ И БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ
Доц. д-р Людмил Кръстев 88

ИКОНОМИЧЕСКА ПРИРОДА НА РАЗХОДИТЕ ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ
Доц. д-р Марин Маринов 93

ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ МЕЖДУНАРОДНИТЕ ФИНАНСИ И ИНВЕСТИЦИИТЕ
Доц. д-р Наталия Силичева 102

ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 109

ТЕНДЕНЦИИ В ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТТА НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ СТАЖ ПРИ МАТЕРИАЛИЗИРАНЕ ПРАВОТО НА ПЕНСИЯ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 120

ПОЛОВО-ВЪЗРАСТОВИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ ПРИ СТАРОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 129

ВЛИЯНИЕ НА ОСНОВНИТЕ ФАКТОРИ ВЪРХУ РЕАЛИЗИРАНИЯ ПРЕМИЕН ПРИХОД ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО НА СГРАДИ И ДОМАШНО ИМУЩЕСТВО
Доц. д-р Румен Ерусалимов 139

БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА ПРИ ЗАСТРАХОВКАТА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“ В БЪЛГАРИЯ – ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов, д-р Николай Илиев 147

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА И МАКРОИКОНОМИЧЕСКА СТАБИЛНОСТ В УСЛОВИЯ НА КРИЗА: ЕМПИРИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ (2019–2022)
Доц. д-р Танер Исмаилов, доц. д-р Махмут Кадир Ишгювен 155

ЖИЗНЕНИЯТ ЦИКЪЛ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ КАТО ФАКТОР ЗА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ТЪРСЕНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ПРОДУКТИ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 163

ПОТЕНЦИАЛНА РОЛЯ НА ТЕЛЕМАТИЧНИТЕ СИСТЕМИ В ЗАСТРАХОВАНЕТО И ПОДОБРЯВАНЕ НА ПЪТНАТА БЕЗОПАСНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 171

СЪСТОЯНИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ПЕНСИОННИ ФОНДОВЕ В БЪЛГАРИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ИМ ЗА ИЗПЛАЩАНЕ НА АДЕКВАТНИ ПЕНСИИ ЗА РАННО ПЕНСИОНИРАНЕ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 179

РОЛЯТА НА ИНФЛАЦИЯТА ВЪРХУ ПОКУПАТЕЛНАТА СПОСОБНОСТ НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Петя Василева 188

ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПАЗАРА НА ТРУДА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 195

ВОЛАТИЛНОСТТА КАТО АКТИВ: АНАЛИЗ НА VIX И ETF АЛТЕРНАТИВИ ЗА ИНВЕСТИТОРИТЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов 201

СТАБИЛНОСТ НА БЪЛГАРСКИЯ БАНКОВ СЕКТОР В УСЛОВИЯТА НА МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ТУБОЛЕНЦИИ И ПОДГОТОВКА ЗА ЧЛЕНСТО В ЕВРОЗОНАТА
Ас. д-р Рая Драгоева 209

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА АДАПТАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ПАЗАР НА ТРУДА КЪМ ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ: СРАВНЕНИЕ С ЕС-27
Ас. Велислава Петрова 216

ВЛИЯНИЕТО НА РЕГЛАМЕНТА MICA ВЪРХУ ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ И РИСКОВЕТЕ НА КРИПТО ПАЗАРА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Д-р Габриела Кръстева 224

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ОРГАНИЗАЦИОННАТА РАМКА НА ПЕНСИИТЕ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Д-р Жанета Ангелова 230

ОЦЕНКА НА РИСКОВИЯ ПРОФИЛ НА ПЛАЩАНИЯТА ПО ЗАСТРАХОВКИ „ИМУЩЕСТВО“ И „КАСКО НА МПС“ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Д-р Радка Василева 238

ИСТОРИЯ НА ЕВРОТО: ВЪЗНИКВАНЕ, РАЗВИТИЕ И ЛОГИКА НА ВАЛУТНАТА КОНСТРУКЦИЯ
Докторант Атанаска Минчева 246

ДАНЪЧНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ КАТО РЕШЕНИЕ ЗА УСТОЙЧИВОТО ФИНАНСИРАНЕ НА МЛАДЕЖКИТЕ ЦЕНТРОВЕ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ахмед Куйтов 254

ОПТИМИЗИРАНЕ НА ПРОДАЖБИТЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ КОМПАНИИ В УСЛОВИЯТА НА ТУРБУЛЕНТНОСТ
Докторант Габриела Спасова 261

СРАВНИТЕЛЕН ПРЕГЛЕД НА МЕТОДИТЕ ЗА ИЗЧИСЛЯВАНЕ НА ПЕНСИЯ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГЛАМЕНТИ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНАТА СИГУРНОСТ, ПО КОИТО РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ Е СТРАНА
Докторант Диляна Йорданова 269

ДЕКАРБОНИЗАЦИЯ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ВЗАИМОВРЪЗКИ В КОНТЕКСТА НА ЗЕЛЕНИЯ ПРЕХОД
Докторант Иван Спасов 277

СИТУАЦИОНЕН АНАЛИЗ НА БАНКОВОТО ЖИЛИЩНО КРЕДИТИРАНЕ В БЪЛГАРИЯ – РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ
Докторант Инна Борозенкова 284

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ПАРИЧНИТЕ ПОТОЦИ И ЛИКВИДНОСТТА В ERP/BI СРЕДАТА: МЕХАНИЗМИ, ЕФЕКТИ, УСЛОВИЯ ЗА УСПЕХ
Докторант Кирил Пенев 292

КРИПТОВАЛУТИТЕ КАТО ПЛАТЕЖНО СРЕДСТВО: ИКОНОМИЧЕСКА ЛОГИКА, ОГРАНИЧЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВИ
Докторант Красимир Иванов 299

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АНТИИНФЛАЦИОННАТА ПАРИЧНА ПОЛИТИКА НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ И ЕЦБ (2021-2025)
Докторант Кристиян Варамезов 307

ОРГАНИЗАЦИОННО-ИКОНОМИЧЕСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДОПЪЛНИТЕЛНОТО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В НЯКОИ СТРАНИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Докторант Кристияна Милинова 316

РАЗВИТИЕ НА ПРЕДЯВЕНИТЕ ПРЕТЕНЦИИ КЪМ ГАРАНЦИОННИЯ ФОНД, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАСТРАХОВКА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“
Докторант Максим Колев 324

СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ НА ФАРМАЦЕВТИЧНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ
Докторант Маргарита Кръстева 331

ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА TGARCH МОДЕЛА ЗА ОЦЕНКА НА ПАЗАРНИЯ РИСК
Докторант Петър Джелепов 337

СРАВНИТЕЛНА ОЦЕНКА НА ШЕСТТЕ НАЙ-ГОЛЕМИ ПЕТРОЛНИ КОМПАНИИ В СВЕТА ЧРЕЗ ПАЗАРНИ МУЛТИПЛИКАТОРИ P/B, P/IOS И P/E
Докторант Ралица Иванова 342

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ФИНАНСОВОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОЕКТИ, ПОРОДЕНИ ОТ РАЗЛИЧИЯ В ТЪЛКУВАНЕТО НА ПРОГРАМНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ
Докторант Славейко Славков 348

СУРОВИННАТА БАЗА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА ИНВЕСТИЦИОННА АКТИВНОСТ В МЕСОПРЕРАБОТВАТЕЛНИЯ СЕКТОР
Докторант Юли Станков 356

ДИГИТАЛНИТЕ РАЗПЛАЩАНИЯ И УПРАВЛЕНИЕТО НА ЛИЧНИЯ БЮДЖЕТ ПРИ СТУДЕНТИТЕ
Студент Галя Тулина 363

ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ ПРЕДИ И СЛЕД ЕВРОТО: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА БАЛТИЙСКИТЕ СТРАНИ И ИЗВОДИ ЗА БЪЛГАРИЯ
Студент Ивайло Василев 369

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА ОСНОВОПОЛОЖНИКА НА СВИЩОВСКАТА АКАДЕМИЧНА СЧЕТОВОДНА ШКОЛА - ПРОФЕСОР ГОСПОДИН ТОШЕВ
Проф. д-р Атанас Атанасов 381

УСТОЙЧИВОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И КАЧЕСТВО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Prof. Dimitrios P. Petropoulos, PhD, доц. д-р Галина Чиприянова 386

SEMI-TENSOR PRODUCT FOR FINITE GAMES WITH DETERMINISTIC STRATEGY DYNAMICS: A TUTORIAL
Prof. Renato De Leone, PhD..... 395

ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА В БАНКИТЕ В БЪЛГАРИЯ – ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ТЯХНАТА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Доц. д-р Венцислав Вечев 404

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ОТЧЕТНОСТТА
Доц. д-р Галина Чиприянова 410

ВЪРХУ НЯКОИ АСПЕКТИ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА СИСТЕМАТА ЗА НАТРУПВАНЕ И ТРАНСФЕР НА КРЕДИТИ (ECTS) ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В ОКС „БАКАЛАВЪР“
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова..... 424

ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАГЛАСИТЕ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО КЪМ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ОБУЧЕНИЕТО
Доц. д-р Даниела Александрова Георгиева..... 431

SUSTAINABILITY REPORTING IN THE PUBLIC SECTOR: INTERNATIONAL FRAMEWORKS, SECTOR-SPECIFIC CHARACTERISTICS AND PROSPECTS FOR BULGARIA
Доц. д-р Диана Папраданова..... 440

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В СИСТЕМИТЕ ЗА АВТОМАТИЗИРАН КОНТРОЛ ВЪРХУ АВТЕНТИЧНОСТТА НА ЕВРОБАНКНОТИТЕ
Доц. д-р Зорница Ганчева 448

ГОТОВИ ЛИ СМЕ ЗА ОБЪРНАТО ПРЕПОДАВАНЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО?
Доц. д-р Ива Монева 456

СТАНДАРТИЗИРАН ПОДХОД ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ И ОПОВЕСТЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ФИНАНСОВИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Иван Андреев..... 465

НЕСТАНДАРТНО ПРИЛОЖЕНИЕ НА КЛАСИЧЕСКИ ТЕХНИКИ ЗА ДЕТЕРМИНИРАН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ
Доц. д-р Красимир Кулчев, гл. ас. д-р Галя Кушева 473

АНАЛИЗ НА ДИНАМИКАТА И СТРУКТУРАТА НА ЕМИСИИТЕ НА ВРЕДНИ ВЕЩЕСТВА В АТМОСФЕРАТА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 479

РАЗХОДИТЕ ЗА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ ПО ФУНКЦИИ В БЪЛГАРИЯ – ДИНАМИКА, СТРУКТУРА И ЕВРОПЕЙСКИ СРАВНЕНИЯ
Доц. д-р Маргарита Шопова 489

ЦЕНТРАЛИЗИРАНОТО МИТНИЧЕСКО ОФОРМЯНЕ В ЕС – МИТ ИЛИ РЕАЛНОСТ
Доц. д-р Момчил Антов 499

СЧЕТОВОДНО ТРЕТИРАНЕ НА УСТОЙЧИВИТЕ ИНВЕСТИЦИИ В КОНТЕКСТА НА ТАКСОНОМИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Николина Грозева 507

ЗНАЧЕНИЕ НА НЕФИНАНСОВАТА (ЕКОЛОГИЧНА) ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ФИНАНСОВА УСТОЙЧИВОСТ В АГРАРНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Павлина Димитрова 513

ДИГИТАЛНА КОХЕРЕНТНОСТ НА КОНТРОЛНАТА СИСТЕМА: ПЪТ КЪМ ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ФРАГМЕНТАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пепа Стойкова, Мариета Спасова 521

ДИНАМИЧНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБЛАСТИТЕ В БЪЛГАРИЯ СПОРЕД ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ, ЗАПЛАЩАНИ ОТ НЗОК
Доц. д-р Пламен Петков 526

ПРОФЕСИОНАЛНАТА ПРЕЦЕНКА В СЧЕТОВОДСТВОТО И СВЪРЗАНИТЕ С НЕЯ РИСКОВЕ: ПРОЯВЛЕНИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ
Доц. д-р Радосвета Йорданова Кръстева-Христова 537

ПО ВЪПРОСА ЗА РЕНТАБИЛНОСТТА, ЛИКВИДНОСТТА И ОБРЪЩАЕМОСТТА НА ТЕКУЩИТЕ АКТИВИ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО /МЕТОДИКА И МЕТОДОЛОГИЯ ЗА АНАЛИЗ/
Доц. д-р Росица Иванова 549

ПАРАДОКСИТЕ НА СЧЕТОВОДСТВОТО И СЧЕТОВОДНИТЕ ПРИНЦИПИ
Доц. д-р Светлозар Стефанов 557

ИНТЕГРИРАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОДИТА: МССУ 5000 И ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА ОДИТОРСКАТА ПРОФЕСИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 566

ИЗСЛЕДВАНЕ НА СТРУКТУРНАТА ДИНАМИКА НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ В АТМОСФЕРАТА
Доц. д-р Стела Касабова 574

СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО И ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА УСТОЙЧИВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА
Доц. д-р Галина Чиприянова, Цветелина Яламова, докторант 582

КОНТРОЛ И УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВОТО ЗДРАВЕ НА МАЛКИТЕ ОБЩИНИ В БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Гл. ас. д-р Дияна Иванова 591

БИБЛИОМЕТРИЧЕН АНАЛИЗ НА ДАНЪЧНИТЕ ФОРМАЛНОСТИ И АДМИНИСТРАТИВНАТА ТЕЖЕСТ
Гл. ас. д-р Желью Желев 599

ОСОБЕНОСТИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО НА ИНСПЕКЦИОННА ДЕЙНОСТ ОТ ОРГАНИТЕ НА ДФИ
Гл. ас. д-р Надежда Цветкова..... 606

ТРАНСФОРМАЦИЯ НА СЧЕТОВОДСТВОТО В КОНТЕКСТА НА РАЗВИТИЕТО НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 613

ЕКОЛОГИЧНО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО – КАК ДА ГО ИЗПОЛЗВАМЕ
Гл. ас. д-р Росен Колев 621

КРЕДИТНИЯТ АНАЛИЗ КАТО САМОСТОЯТЕЛНА НАУЧНА И УЧЕБНА ДИСЦИПЛИНА: ПРЕДМЕТ, МЕТОД И ИНФОРМАЦИОННА ОСНОВА В КОНТЕКСТА НА SAF-T
Д-р Петър Петров..... 629

КОЕФИЦИЕНТ НА КРИЗИСНА ЛИКВИДНОСТ (CLR) И ИНДЕКС ЗА СТАБИЛНОСТ (PSI) КАТО РАННИ СИГНАЛИ В КРЕДИТНИЯ АНАЛИЗ: МЕТОДИЧЕСКА РАМКА И ЕМПИРИЧНА АПРОБАЦИЯ
Д-р Петър Петров..... 637

ОТЧИТАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОРГАНИЗАЦИИТЕ ОТ ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – НОРМАТИВНИ И ИНФОРМАЦИОННИ АСПЕКТИ
Докторант Веселина Тодорова..... 645

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ОСНОВНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО, ИЗЧИСЛЕНИ ПОСРЕДСТВОМ ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СМЕТКИ ЗА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Гергана Павлова 657

НОРМАТИВНА РАМКА И АДМИНИСТРАТИВНИ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ПРИЕМА НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Докторант Диана Маринкова..... 666

ДИНАМИКА И СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДЕКСА НА ЧОВЕШКОТО РАЗВИТИЕ: МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПА
Докторант Диана Мутафова 672

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ, ПОДХОДИ И МЕТОДИ ПРИ ИЗВЪРШВАНЕТО НА СЪДЕБНО-СЧЕТОВОДНИ ЕКСПЕРТИЗИ
Докторант Димитър Иванов..... 680

СЧЕТОВОДСТВОТО В СЪВРЕМЕННАТА ИНФОРМАЦИОННА СРЕДА
Докторант Дияна Попова 689

ВНЕДРЯВАНЕ НА ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТТА В ПРЕДПРИЯТИЯТА – ОРГАНИЗАЦИОННИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Докторант Ивайло Кънев..... 698

ПРИЛОЖЕНИЕ НА МАШИННОТО ОБУЧЕНИЕ ЗА ПРОГНОЗИРАНЕ НА НЕОБХОДИМИТЕ КОЛИЧЕСТВА АНТИДИАБЕТНИ ЛЕКАРСТВА
Докторант Иван Митков 706

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА СЧЕТОВОДНИЯ ПЕРСОНАЛ И КАЧЕСТВОТО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Иван Николов 714

ФОРМИРАНЕ И ПРЕДСТАВЯНЕ НА ФИНАНСОВИЯ РЕЗУЛТАТ (ТЕОРЕТИЧНИ ПОДХОДИ, МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ СЧЕТОВОДНИ РАЗБИРАНИЯ)
Докторант Ивелина Панайотова 721

МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА БЕДНОСТТА –СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АБСОЛЮТНИЯ, ОТНОСИТЕЛНИЯ И СУБЕКТИВНИЯ ПОДХОД
Докторант Нуридин Нуридин 731

ОТЧЕТНИЯТ ПРОЦЕС В ПРЕДПРИЯТИЕТО – СЪЩНОСТ, СТРУКТУРА И ОСНОВНИ ЕТАПИ
Докторант Пламена Николова 743

ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ИНТЕГРИРАНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО
Докторант Рая Темнялова 754

ОСОБЕНОСТИ НА КОНТРОЛА ВЪРХУ ЕВРОПЕЙСКИТЕ СРЕДСТВА ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
Докторант Снежана Ясенова Парушева-Ламбева 764

КРЕДИТНИЯТ РЕЙТИНГ КАТО ФАКТОР ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА КРЕДИТОСПОСОБНОСТТА
Докторант Стоянка Бозвелиева 773

СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА НА ЕТИЧНИТЕ НОРМИ, ЕТИЧНА ПРЕЦЕНКА И ПРОФЕСИОНАЛНО РЕШЕНИЕ
Докторант Таня Димитрова Станева 780

ОСОБЕНОСТИ НА ВЗЕМАНИЯТА КАТО ОТЧЕТНИ ОБЕКТИ В ПЪТНОСТРОИТЕЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Цветелина Мишонова 789

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА АДАПТАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ПАЗАР НА ТРУДА КЪМ ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ: СРАВНЕНИЕ С ЕС-27

Асистент Велислава Петрова[1]

Резюме: *Настоящият доклад оценява възможностите за адаптация на българския пазар на труда към навлизането на изкуствения интелект чрез сравнителен анализ с ЕС-27. Резултатите разкриват структурни асиметрии в дигиталния човешки капитал, участието в обучение и функционирането на системата от умения.*

Ключови думи: *изкуствен интелект; пазар на труда; адаптация; дигитален човешки капитал; умения; България*

JEL: J24, J21, O33

OPPORTUNITIES FOR THE ADAPTATION OF THE BULGARIAN LABOUR MARKET TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE: A COMPARISON WITH THE EU-27

Assist. Prof. Velislava Petrova

Abstract: *The paper assesses the opportunities for the adaptation of the Bulgarian labour market to the expanding use of artificial intelligence through a comparative analysis with the EU-27. The results reveal structural asymmetries in digital human capital, participation in learning, and the functioning of the skills system.*

Key words*: artificial intelligence; labour market; adaptation; digital human capital; skills; Bulgaria*

JEL: J24, J21, O33

1. Въведение

Ускореното внедряване на изкуствения интелект (AI) и особено на генеративния AI трансформира характера на труда и търсените компетентности. Потенциалното въздействие на AI не означава автоматично заместване на работни места. Технологията може да автоматизира отделни дейности, да допълва човешкия труд и да променя необходимите умения в широк кръг от професии (Gmyrek et al., 2025; Green, 2024).

[1] v.petrova@uni-svishtov.bg, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

За България този проблем е особено значим. Европейската комисия отчита напредък в дигиталната трансформация и динамичен ICT сектор, но същевременно идентифицира дефицити при дигиталните умения, иновационния капацитет, дигитализацията на МСП и внедряването на съвременни технологии (European Commission, 2026). OECD поставя развитието на уменията в контекста на свиваща се работна сила и необходимост от по-ефективна и приобщаваща система за образование и обучение (OECD, 2025). Съществуващата литература разглежда потенциала на AI да трансформира трудовите дейности и професиите и свързаните с това промени в търсенето на умения (Gmyrek et al., 2025; Green, 2024). Наред с това ролята на образованието и ученето през целия живот за развитието и обновяването на компетенциите на работната сила се откроява като съществено измерение на адаптацията (OECD, 2025). Настоящото изследване разглежда тези измерения съвместно като предпоставки за адаптация на българския пазар на труда.

Обект на изследването е българският пазар на труда в условията на навлизане на изкуствения интелект. **Предмет** са ключови предпоставки за неговата адаптация – наличният дигитален човешки капитал, способността за непрекъснатото му обновяване и функционирането на системата от умения – в сравнителен контекст с ЕС-27.

Целта на изследването е да се оценят възможностите за адаптация на българския пазар на труда към навлизането на AI в сравнение с ЕС-27. Анализът се основава на ключови показатели за дигиталния човешки капитал, непрекъснатото обновяване на уменията и функционирането на системата от умения. В съответствие с поставената цел изследването търси отговор на три основни въпроса: *(1) Какви различия се наблюдават между България и ЕС-27 по отношение на дигиталния човешки капитал и участието на възрастните в образование и обучение? (2) Как се променят различията между България и ЕС-27 при базовите дигитални умения и дела на ICT специалистите през периода 2021–2025 г.? (3) Какви силни и слаби страни на системата от умения в България се открояват според European Skills Index?*

Изследването прилага сравнителен дескриптивно-аналитичен подход, основан на данни на Eurostat и European Skills Index на Cedefop, допълнени с институционални оценки на Европейската комисия и OECD. Използваните показатели обхващат различни периоди в зависимост от наличността на данните, а приложеният подход не позволява извеждането на причинно-следствени зависимости.

2. Теоретична и концептуална рамка

2.1. Изкуствен интелект, трансформация на дейностите и търсенето на умения

Потенциалът на AI да засегне трудовите дейности, фактическото внедряване на технологията и заместването на човешкия труд представляват

различни аналитични категории. Поради това въздействието на AI върху пазара на труда следва да се разглежда на равнище дейности, без потенциалът за автоматизация да се отъждествява със заместването на цели професии (Gmyrek et al., 2025). Актуализираният глобален индекс на ILO потвърждава това разграничение. Професиите се характеризират с различен потенциал за автоматизация и различна необходимост от човешко участие. Поради това трансформацията на работните места е по-вероятен резултат от навлизането на генеративния AI, отколкото пълното им заместване (Gmyrek et al., 2025).

Тези промени се отразяват и върху структурата на търсените компетентности. Работниците в професии, които могат да бъдат засегнати от AI, не се нуждаят непременно от специализирани AI умения, но са изправени пред промени в характера на труда и в търсенето на базови дигитални, когнитивни и управленски компетентности (Green, 2024; OECD, 2024). Адаптацията на пазара на труда следователно зависи както от специализирания дигитален човешки капитал, така и от широкото разпространение на базови компетентности и възможностите за тяхното непрекъснато обновяване (Green, 2024; OECD, 2024).

2.2. Ключови предпоставки за адаптация на пазара на труда към AI

Настоящото изследване разглежда адаптацията чрез три взаимосвързани предпоставки: **(1) наличен дигитален човешки капитал; (2) капацитет за непрекъснато обновяване на уменията; (3) функциониране на системата от умения** (Green, 2024; OECD, 2025).

Дигиталният човешки капитал се измерва чрез два взаимно допълващи се показателя. Делът на населението с поне базови дигитални умения представя широката база на дигиталния човешки капитал, а делът на ICT специалистите в заетостта – специализирания човешки капитал. Съпоставянето им позволява да се оцени дали специализираният технологичен капацитет се развива паралелно с по-широкото разпространение на дигитални компетентности (European Commission, 2026; Eurostat, 2026b, 2026c).

Капацитетът за непрекъснато обновяване на уменията се оценява чрез участието на възрастните в образование и обучение през последните 12 месеца – показател, релевантен в условията на бърза технологична промяна, при която първоначално придобитите знания не са достатъчни за поддържане на дългосрочна пригодност към пазара на труда (OECD, 2025; Eurostat, 2026d).

Функционирането на системата от умения се анализира чрез European Skills Index (ESI) на Cedefop и неговите три измерения – Skills Development, Skills Activation и Skills Matching. Индексът позволява да се идентифицират структурни силни и слаби страни в развитието, активирането, съответствието и ефективното използване на уменията на пазара на труда (Cedefop, 2024). Като технологичен контекст се използва делът на

предприятията, използващи поне една AI технология – индикатор за фактическото внедряване на AI в бизнеса, но не самостоятелен показател за адаптация на пазара на труда (Eurostat, 2026a).

3. Данни и методологичен подход

Изследването на ключовите предпоставки за адаптация на българския пазар на труда към навлизането на AI се основава на сравнителен дескриптивно-аналитичен подход. Използват се официални вторични данни от Eurostat и European Skills Index (ESI) на Cedefop. Анализът обхваща последните налични данни за предприятията, използващи поне една AI технология, лицата с поне базови дигитални умения и ICT специалистите като дял от заетостта. За сравнението на динамиката при базовите дигитални умения и дела на ICT специалистите се използват общите налични наблюдения за 2021, 2023 и 2025 г. При показателя за използване на AI се отчита промяната в обхвата му през 2025 г., когато агрегатът включва осем AI технологии вместо седем в предходната дефиниция на показателя. За участието на възрастните в образование и обучение се използват последните налични данни от Adult Education Survey за 2022 г. За оценка на функционирането на системата от умения се използва ESI 2024, изграден от Cedefop въз основа на последните налични данни за включените в индекса показатели (Cedefop, 2024). Данните са извлечени през август 2026 г. от съответните таблици на Eurostat Data Browser и от страницата на ESI на Cedefop.

За показателите на Eurostat България се сравнява със средното за ЕС-27, като различията се представят в процентни пунктове. За ESI се използват нормализираните резултати и позицията на България в европейското разпределение; стойностите на индекса не се агрегират с показателите на Eurostat поради различната им метрична природа (Cedefop, 2024).

Различните референтни години произтичат от периодичността на официалните източници, поради което резултатите се интерпретират като структурен сравнителен профил, а не като синхронна времева оценка. Анализът е дескриптивен и не позволява установяване на причинно-следствени зависимости между внедряването на AI и наблюдаваните характеристики на човешкия капитал и системата от умения.

4. Технологичен контекст и предпоставки за адаптация: сравнителен анализ

4.1. Внедряване на AI в предприятията

Данните на Eurostat показват, че използването на AI в предприятията нараства както в България, така и в ЕС-27, но между тях остава съществена разлика. През 2021 г. поне една AI технология използват 3,29% от предприятията в България спрямо 7,65% в ЕС-27, а през 2025 г. делът достига съответно 8,55% и 19,95% (Eurostat, 2026a). Тази разлика се разглежда като

характеристика на технологичния контекст, а не самостоятелно като доказателство за по-слаба адаптация на пазара на труда. Тя възлиза на 4,36 пр.п. през 2021 г., 4,44 пр.п. през 2023 г., 7,01 пр.п. през 2024 г. и 11,40 пр.п. през 2025 г., като последната стойност следва да се интерпретира с оглед на промяната в обхвата на показателя.

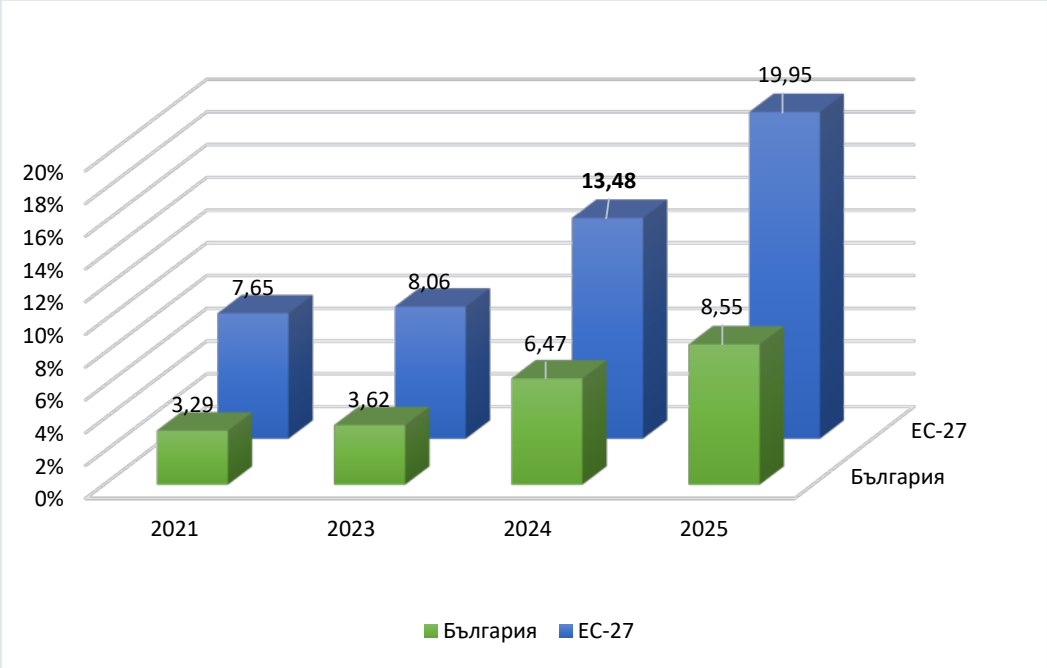

Фигура 1. Предприятия, използващи поне една AI технология в България и ЕС-27, 2021–2025 г. (%)

Източник: Авторова разработка по данни на Eurostat (2026a)

4.2. Дигитален човешки капитал и непрекъснато обновяване на уменията

Сравнението с ЕС-27 разкрива неоднородно представяне на компонентите на дигиталния човешки капитал в България. През 2025 г. 38,26% от населението на възраст 16–74 години притежава поне ***базови дигитални умения*** при 60,40% средно за ЕС-27 – разлика от 22,14 пр.п. (Eurostat, 2026c). Разликата не се свива устойчиво във времето. От 22,74 пр.п. през 2021 г. тя временно намалява до 20,04 пр.п. през 2023 г., но отново се разширява до 22,14 пр.п. през 2025 г. Следователно подобрението на показателя в България не е съпроводено с трайно сближаване със средното за ЕС-27.

При ***специализирания човешки капитал*** се наблюдава различна динамика. През периода 2021–2025 г. разликата между България и ЕС-27 при дела на ICT специалистите последователно намалява – от 1,0 пр.п. през 2021 г. до 0,5 пр.п. през 2023 г. и 0,2 пр.п. през 2025 г., когато делът достига 4,8% в България при 5,0% в ЕС-27 (Eurostat, 2026b).

Съпоставянето на двата компонента на дигиталния човешки капитал за периода 2021–2025 г. разкрива различна динамика: при ICT специалистите се наблюдава устойчиво сближаване с ЕС-27, докато при базовите дигитални умения разликата не се свива устойчиво.

При ***участието на възрастните в образование и обучение*** се наблюдава значителна разлика между България и ЕС-27. По последни налични данни от Adult Education Survey за 2022 г. делът е 20,6% в България при 46,6% средно за ЕС-27, или разлика от 26,0 пр.п. (Eurostat, 2026d).

4.3. Функциониране на системата от умения: European Skills Index

Според European Skills Index (ESI) 2024 България получава 41 точки и заема 26-о място сред 31 европейски държави. На равнище основни измерения най-слабо е представянето при развитието на уменията (***Skills Development***) – 34,3 точки и 29-о място, и активирането на уменията (***Skills Activation***) – 25,9 точки и 29-о място. При съответствието на уменията с потребностите на пазара на труда (***Skills Matching***) резултатът е 62 точки и 15-о място (Cedefop, 2024).

Различия се наблюдават и при отделните показатели. България заема последно място при участието в образование и обучение през последните четири седмици (***Recent training***) – 1,7%, както и при икономическата активност на лицата на възраст 20–24 години (***Activity rate***) – 40,8%. По-добри са резултатите при лицата, работещи на непълно работно време поради невъзможност да намерят работа на пълно работно време (***Underemployed part-time workers***) – 0,39% и 2-ро място, и при несъответствието на квалификацията спрямо заеманата работа (***Qualification mismatch***) – 25,5% и 6-о място. Резултатите очертават слабости при развитието и активирането на уменията и относително по-благоприятно представяне при съответствието им с потребностите на пазара на труда (Cedefop, 2024).

5. Структурни асиметрии и предизвикателства пред адаптацията

Анализът очертава структурно неравномерен профил на предпоставките за адаптация. Значителните дефицити при базовите дигитални умения и участието в обучение се съчетават с устойчиво стесняване на разликата спрямо ЕС-27 при ICT специалистите. ESI разкрива сходна асиметрия – слаби резултати при развитието и активирането на уменията при относително благоприятно представяне по отношение на съответствието им с потребностите на пазара на труда. Следователно съществено предизвикателство е както поддържането и развитието на специализирания технологичен човешки капитал, така и разширяването на базовите дигитални умения и възможностите за тяхното непрекъснато обновяване.

От политико-икономическа перспектива установените дефицити поставят въпроса за разпределението на отговорностите за адаптацията меж-

ду държавата, работодателите и работната сила. В условията на разширяващо се използване на AI нараства значението на инвестициите не само в технологична инфраструктура, но и в широко достъпни възможности за обучение, преквалификация и надграждане на уменията. Политиките за адаптация следва да съчетават развитие на базовите дигитални компетентности, стимули за учене през целия живот и по-тясна връзка между образование, обучение и потребностите на пазара на труда (OECD, 2025; European Commission, 2026).

По-слабото внедряване на AI в българските предприятия се наблюдава паралелно с тези дефицити. Макар приложеният подход да не позволява установяване на причинност, резултатите насочват към необходимостта технологичното внедряване и развитието на човешкия капитал да се разглеждат като взаимосвързани компоненти на адаптацията.

6. Заключение

Настоящото изследване показва, че възможностите за адаптация на българския пазар на труда към навлизането на изкуствения интелект се формират в условията на съществени различия спрямо ЕС-27. Тези различия засягат както дигиталния човешки капитал, така и функционирането на системата от умения.

При базовите дигитални умения България остава значително под средното равнище за ЕС-27, като през периода 2021–2025 г. не се наблюдава устойчиво свиване на разликата. В същото време делът на ICT специалистите показва последователно сближаване с европейското равнище. Значителна разлика се запазва и при участието на възрастните в образование и обучение, което очертава непрекъснатото обновяване на уменията като съществено предизвикателство.

Резултатите от European Skills Index допълват тази картина. По-слабото представяне при развитието и активирането на уменията се съчетава с относително по-благоприятни резултати при съответствието им с потребностите на пазара на труда. Това показва, че адаптацията към технологичните промени изисква не само поддържане и развитие на специализирания технологичен човешки капитал, но и разширяване на базовите дигитални умения и възможностите за учене през целия живот.

На базата на анализираните показатели се очертава сравнителен профил на възможностите за адаптация на българския пазар на труда към навлизането на AI. Налице е сближаване при специализирания дигитален човешки капитал, което обаче не се наблюдава при останалите анализирани показатели. В този контекст сравнително слабото внедряване на AI в предприятията може да се разглежда като част от среда, в която технологичната трансформация протича при неравномерно развити предпоставки за адаптация.

Изводите следва да се разглеждат с оглед на ограниченията на изследването, свързани с различните периоди, обхванати от използваните показатели, и дескриптивния характер на анализа, който не позволява извеждането на причинно-следствени зависимости. Бъдещи изследвания могат да разширят обхвата чрез секторни и регионални сравнения и чрез проследяване на връзката между внедряването на AI, промените в търсенето на умения и резултатите на пазара на труда.

Използвани източници

Cedefop. (2024). *European Skills Index 2024*. European Centre for the Development of Vocational Training.

European Commission. (2026). *Bulgaria's 2026 Digital Decade Country Report*. Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology.

Eurostat. (2026a). *Artificial intelligence by size class of enterprise* [Data set]. https://doi.org/10.2908/ISOC_EB_AI

Eurostat. (2026b). *Employed information and communications technology (ICT) specialists* [Data set]. https://doi.org/10.2908/ISOC_SKS_ITSPT

Eurostat. (2026c). *Individuals' level of digital skills (from 2021 onwards)* [Data set]. https://doi.org/10.2908/ISOC_SK_DSKL_I21

Eurostat. (2026d). *Participation rate in education and training by sex* [Data set]. https://doi.org/10.2908/TRNG_AES_100

Gmyrek, P., Berg, J., Kamiński, K., Konopczyński, F., Ładna, A., Nafradi, B., Rosłaniec, K., & Troszyński, M. (2025). *Generative AI and jobs: A refined global index of occupational exposure* (ILO Working Paper No. 140). International Labour Organization. https://doi.org/10.54394/HETP0387

Green, A. (2024). Artificial intelligence and the changing demand for skills in the labour market. *OECD Artificial Intelligence Papers*, No. 14. OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/88684e36-en

OECD. (2024). *How is AI changing the way workers perform their jobs and the skills they require?* OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/8dc62c72-en

OECD. (2025). *Education and skills in Bulgaria*. *Reviews of National Policies for Education*. OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/ac0229da-en